

TÜRKİYE İLE ZİRVEYE KATILIMCI ÜLKELER ARASINDAKİ SİVİL TOPLUM KURULUŞLARINCA SAĞLANAN ÖĞRENCİ VE YABANCI İSTİHDAMINDA SOSYAL GÜVENLİK SORUNLARI VE ÇÖZÜMLERİ¹

*Doç. Dr. İbrahim AYDINLI

1990'lı yıllarda bağımsızlığını kazanmış olan başta Türki cumhuriyetler olmak üzere katılımcı ülkelerinde içinde olduğu Rusya, Türkmenistan, Özbekistan, Azerbaycan, Irak, Kosova, Bosna gibi değişik ülkelerde Türk şirketleri özellikle büyük müteahhitlik işlerini üstlenmişlerdir. Ülkemizde bulunan önemli vakıf ve dernek tüzel kişiliği altında yapılan sivil toplum kuruluşları ise bu ülkelere insani yardım başta olmak üzere eğitim alanında birçok hizmet götürmeye başlamıştır. Bunun sonucunda birçok Türk vatandaşı kalifiyeli işçi sınıfında yurt dışındaki Türk şirketlerinin şantiyelerinde ve sivil toplum kuruluşlarının yardım ve eğitim gibi hizmet sektöründe çalışmaya başlamışlardır.

Aynı şekilde katılımcı ülkelere de ülkemizde çalışan kişiler ve öğrenci olarak eğitimlerini devam ettiren yabancı öğrencilerin olduğu bilinmektedir. Her iki taraf ülkelerin karşılıklı istihdam ve eğitim ilişkileri içinde yer alan çalışan ve öğrenci statüsünde olanların çalışma ve sosyal güvenlik ilişkilerinin nasıl sağlandığı önemli bir konu olarak önümüze çıkmaktadır.

I. Türk Sosyal Güvenlik Hukukunda Yabancılar ve Yabancı Öğrenciler

a-Yabancıların Sosyal Güvenlik Hakları

5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası (SSGSSK) Kanunu'nun Türk vatandaşı olmayan ancak Türkiye'de yaşayan ve çalışan yabancı kişilerle ilgili sosyal güvence getirip getirmediği incelenecek olursa; **Sigortalı sayılanlar başlıklı kanunun 4. maddesinde konuya ilişkin düzenleme getirildiği görülmektedir. Buna göre** *“Bu Kanunun kısa ve uzun vadeli sigorta kolları uygulaması bakımından; Birinci fıkranın (a) bendi gereği Hizmet akdi ile bir veya birden fazla işveren tarafından çalıştırılanlar ve sigortalı sayılanlara ilişkin hükümler; Mütakabiliyet esasına dayalı olarak uluslararası sosyal güvenlik sözleşmesi yapılmış ülke uyruğunda olanlar hariç olmak üzere, yabancı uyruklu kişilerden hizmet akdi ile çalışanlar, hakkında da uygulanır.”* şeklinde düzenleme önem arz etmektedir.

¹ Bu makale, 11-13 Mayıs 2014 tarihinde Eskişehir'de düzenlenen 'Türk Dünyası Sivil Toplum Zirvesi' nde bildiri olarak sunulmuştur.

*Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Öğretim Üyesi.

(5510(Değişik: 17/4/2008-5754 m.4/2-c md.)

Yukarıdaki düzenlemeden anlaşıldığı kadarıyla çalışma izni alarak Türkiye’de iş sözleşmesi ile bir işveren yanında iş sözleşmesi ile çalışan yabancı kişinin durumu ikiye ayrılmaktadır:

Şayet söz konusu yabancı kişinin tabiiyetinde olduğu ülke ile Türkiye arasında sosyal güvenlik sözleşmesi var ise bu kişinin sosyal güvenlik hak ve yükümlülükleri iki ülke arasındaki sosyal güvenlik sözleşmesine göre belirlenmektedir. Hemen belirtelim ki sosyal güvenlik sözleşmesinde hüküm bulunmayan hallerde Türkiye de çalışan bir yabancı işçi için 5510 sayılı kanun hükümleri geçerli olmaktadır².

Ancak söz konusu yabancı kişinin tabiiyetinde yani vatandaşlığındaki ülke ile Türkiye arasında sosyal güvenlik sözleşmesi yok ise (ki kanun metni bu ilişkiyi kapsamaktadır.) böyle bir durumda yabancı kişinin sosyal güvenliği için hem kısa hem uzun vadeli sigorta kolları (işsizlik sigortası hariç) açısından 5510 sayılı kanunun hükmü geçerli olmaktadır. Kısacası Türk sosyal güvenlik sistemi işçi olarak çalışan Türk vatandaşı ile sosyal güvenlik sözleşmesi olmayan bir ülkenin tabiiyetinde olan yabancı arasında sosyal güvenlik yükümlülükleri ve hakları açısından yani her ikisine de 5510 sayılı kanun hükümleri geçerli olmaktadır.

Hemen ekleyelim ki 2527 sayılı Türk Soylu Yabancıların Türkiye’de Meslek Ve Sanatlarını Serbestçe Yapabilmelerine, Kamu, Özel Kuruluş Veya İşyerlerinde Çalıştırılabilmelerine İlişkin Kanuna göre Türk soylu yabancılar Türkiye’de çalışma hakkına sahip oldukları için hizmet sözleşmesi ile çalıştıklarında normal Türk vatandaşları gibi 4/a’lı olarak sigortalı sayılmaktadırlar³.(m.5) (örneğin Bulgaristan göçmenleri gibi)

Yabancılar için isteğe bağlı sigorta ile genel sağlık sigortasından yararlanmaları için 5510m.52/2’de aranan “Yabancı ülke vatandaşlarından Türkiye’de yerleşik olma hali bir yılı doldurmadıkça genel sağlık sigortası primi alınmaz ve bu kişiler genel sağlık sigortalısı sayılmaz.” şartı ile 60. maddenin 1 fıkrasının d bendindeki “Mütekabiliyet esası da dikkate alınmak şartıyla, oturma izni almış yabancı ülke vatandaşlarından yabancı bir ülkedeki mevzuatı kapsamında sigortalı olmayan kişiler,” olma şartı aranmaktadır.

Türkiye’de bağımsız çalışan yabancılar ise vatandaşı olduğu ülkede ikamet ediyor ve oranın sosyal güvenlik sistemine dahil ise 5510 sayılı kanuna göre sigortalı sayılmaz. Ancak aynı şartlarda çalışan bağımsız çalışan yabancı kendi ülkesinde sigortalı olduğunu

² GÜZEL, Ali/ OKUR, Ali Rıza/ CANIKLIOĞLU, Nurşen; Sosyal Güvenlik Hukuku, 13. Bası 2010, s.107.

³ GÜZEL/OKUR/CANIKLIOĞLU, s.108

belgeleyemez ise o zaman 5510 sayılı kanun kapsamında sigortalı olmaktadır⁴. Bunun yanında Türkiye’de kendi adına ve hesabına çalışanlardan yurt dışında ikamet eden ve ikamet ettiği ülkedeki sosyal güvenlik mevzuatından yararlanan kişiler ise 5510 sayılı Kanunun 6.maddesinin 1 fıkrasının e bendi gereği sigortalı sayılmamıştır.(5510 m.60/3)

Sosyal Güvenlik sözleşmesi imzalanmamış ülkelerde iş üstlenen Türk firmalarında çalışan Türk işçilerinin sosyal güvenlik hakları 506 sayılı kanun döneminde sadece uzun vadeli sigorta kolları açısından topluluk sigortası ile sağlanmakta idi.(5510geçm.6/8)⁵ Bu ise özellikle iş kazası hallerinde ciddi problemler çıkarmakta idi. Bundan dolayı sorunu çözmeye anlamında 5510 sayılı kanunun 5. Maddesine 2008 yılında 5754 sayılı kanunla getirilen ek düzenleme olan g bendinde aynen “(Ek: 17/4/2008-5754/3 md.) Ülkemiz ile sosyal güvenlik sözleşmesi olmayan ülkelerde iş üstlenen işverenlerce yurt dışındaki işyerlerinde çalıştırılmak üzere götürülen Türk işçileri 4 üncü maddenin birinci fıkrasının (a) bendi kapsamında sigortalı sayılır ve bunlar hakkında kısa vadeli sigorta kolları ile genel sağlık sigortası hükümleri uygulanır. Bu sigortalıların uzun vadeli sigorta kollarına tabi olmak istemeleri halinde, 50 nci maddenin ikinci fıkrasındaki Türkiye’de yasal olarak ikamet etme şartı ile aynı fıkranın (a) bendinde belirtilen şartlar aranmaksızın haklarında 4/a’lı olarak⁶ isteğe bağlı sigorta hükümleri uygulanır. Bu kapsamda, isteğe bağlı sigorta hükümlerinden yararlananlardan ayrıca genel sağlık sigortası primi alınmaz.” şeklinde düzenleme yapılarak yurt dışında iş kazası geçiren Türk işçilerinin Türk sosyal güvenlik sisteminin iş kazası ve meslek hastalığı sigortasından böylece sorun olmadan yararlanması sağlanmıştır⁷.

Genel sağlık sigortası bakımından yabancıların 60. maddenin 1. fıkrasının d bendinde “Mütekabiliyet esası da dikkate alınmak şartıyla, oturma izni almış yabancı ülke vatandaşlarından yabancı bir ülke mevzuatı kapsamında sigortalı olmayan kişiler,” olma şartıyla genel sağlık sigortalı sayılacağı belirlenmiştir.

b- Yabancı Öğrencilerin Sosyal Güvenlik Hakları

⁴ BULUT, Mustafa; Son Düzenlemeler Işığında Türkiye’de Bağımlı ve Bağımsız Çalışan Yabancıların Sosyal Güvenlikleri”, Sicil İş Hukuku Dergisi, Eylül, 2011, s.208vd.

⁵(**Ek fıkra: 17/4/2008-5754/69 md.**) Sosyal güvenlik sözleşmesi imzalanmamış ülkelerde iş üstlenen işverenlerce çalıştırılmak üzere bu ülkelere götürülen Türk işçilerinden, bu Kanunun yürürlük tarihinden önce sadece malullük, yaşlılık ve ölüm sigortalarına tabi topluluk sigortasına devam edenler ile isteğe bağlı sigortalı olarak söz konusu ülkelere götürülmüş olan sigortalıların, bu Kanunun 5 inci maddesinin (g) bendi kapsamında sigortalılıkları bu Kanunun yürürlük tarihinden itibaren üç ay içerisinde işverenlerince sağlanır ve buna ilişkin yükümlülükler yerine getirilir.(5510 geç. m.6/8)

⁶ Söz konusu işçilerin uzun vadeli sigorta kollarından isteğe bağlı olarak yararlanmaları ilk olarak 2008’de 4/b’li olarak düzenlenmiş ancak 6111 sayılı kanunla 4/a’lı sayılmaları sağlanmıştır.

⁷ GÜZEL/OKUR/CANIKLIOĞLU, s.136,137.

2547 sayılı kanununun 45/f maddesine dayanılarak YÖK'ün hazırladığı “*Yüksek Öğretim Kurumu Yurtdışından Öğrenci Kabulüne İlişkin Esasları*” içinde yabancı öğrencilerin sosyal güvenliklerinin nasıl sağlanacağına ilişkin bir düzenleme mevcut değildir.

Bunun yanında 5978 sayılı Yurtdışı Türkler Ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Kanun'da bu kanunun kapsamına giren yabancı öğrencilerin sosyal güvenliğine ilişkin olarak “*Ulusal ve uluslararası şartlara göre, burs verilecek öğrenci sayısını, burs miktarını, barınma, iaa ve diğer ödemeler ile ülkemizdeki genel uygulamalar dikkate alınarak tedavi giderlerine ilişkin esasları belirlemek.*” (5978 sayılı kanun m.19/1-c-8) şeklinde düzenleme getirilerek diğer kanunlara ve uygulamalara atıf yapıldığı görülmektedir.

Ayrıca aynı kanunun 28. maddesinin 5. fıkrasında “(Değişik: 24/10/2011-KHK-661/98 md.) Yurtdışından öğrenim görmek amacıyla ülkemize gelen öğrencilere, Uluslararası Öğrenciler Değerlendirme Kurulu tarafından belirlenen esaslar doğrultusunda verilecek **burs, barınma, iaa, tedavi, sigorta, harç, eğitim yardımı, giyim yardımı ve diğer giderler için** Uluslararası Öğrenciler Değerlendirme Kurulu tarafından belirlenecek kurum veya kuruluşların bütçelerine Maliye Bakanlığı tarafından ödenek konulur.” şeklinde getirilen düzenleme ile önemli bir sosyal güvence sağlandığı görülmektedir.

5510 sayılı kanunda 2011 yılında yapılan değişiklikle yabancı öğrencilerin genel sağlık sigortalılıklarının ne şekilde bildirileceği kanunla belirlenmiştir. Buna göre:

“*Bu Kanunun 60 ıncı maddesinin yedinci fıkrası uyarınca genel sağlık sigortalısı sayılan yabancı uyruklu öğrencilerden yükseköğrenimleri, anılan fıkraların yürürlüğe girdiği tarihten önce başlamış olanların genel sağlık sigortalılıkları söz konusu fıkraların yürürlüğe girdiği tarihten itibaren başlar ve yabancı uyruklu öğrenciler ilgili üniversitelerce, bu tarihten itibaren bir ay içerisinde genel sağlık sigortası giriş bildirgesiyle Kuruma bildirilir.*” (Geçici Madde 32 –(Ek: 13/2/2011-6111/52 Md.)”

Yabancı öğrencilerle ilgili bir başka önemli değişiklik ise 29 Mayıs 2013 tarihli ve 28661 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 6486 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunla, 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununun 60. maddesinin 7. fıkrasında değişiklik yapılmış ve Kanuna geçici 50. madde eklenmiştir. Yeni düzenlemeyle talep etmeleri halinde ülkemizde farklı düzeylerde öğrenim gören tüm uluslararası öğrencilerin burslu burssuz ayrımı yapılmaksızın genel sağlık sigortalısı olabilmelerine imkan sağlanmıştır.

Bu çerçevede ülkemizdeki öğrenimlerine yeni başlayacak uluslararası öğrenciler ilk kayıt tarihinden itibaren **3 (üç) ay** içinde talepte bulunmaları halinde, 5510 sayılı kanununun 82. maddesine göre belirlenen prime esas günlük kazanç alt sınırının üçte birinin 30 günlük tutarı üzerinden (01.07.2013 ila 31.12.2013 tarihleri arasında aylık 40,86 TL) genel sağlık sigortası primi ödemek suretiyle genel sağlık sigortalısı olabileceklerdir. Bu maddenin yayım tarihinde ilk kaydını yaptırmış olup halihazırda Türkiye’de eğitim görmekte olan yabancı uyruklu öğrencilerden, 29.05.2013 tarihinden itibaren **6 (altı) ay** içinde (5510 geç.m.50) Sosyal Güvenlik Kurumuna başvuru yapanların genel sağlık sigortalısı olmalarına imkan sağlanmıştır.

Öğrenci olan yabancılar için isteğe bağlı sigorta için 5510m.52/2’de aranan “Yabancı ülke vatandaşlarından Türkiye’de yerleşik olma hali bir yılı doldurmadıkça genel sağlık sigortası primi alınmaz ve bu kişiler genel sağlık sigortalısı sayılmaz.” şartı ile 60. Maddenin 1 fıkrasının d bendindeki “Mütekabiliyet esasına da dikkate alınmak şartıyla, oturma izni almış yabancı ülke vatandaşlarından yabancı bir ülkedeki mevzuatı kapsamında sigortalı olmayan kişiler,” şartı aranmamaktadır.

Bir başka anlatımla öğrenci olmayan yabancı ülke vatandaşlarının genel sağlık sigortasından isteğe bağlı olarak yararlanabilmeleri için Türkiye’de yerleşik olma hali bir yılı doldurmaları gerekmektedir. Normal genel sağlık sigortası kapsamında olabilmeleri için ise “Mütekabiliyet esasına da dikkate alınmak şartıyla, oturma izni almış yabancı ülke vatandaşlarından yabancı bir ülkedeki mevzuatı kapsamında sigortalı olmayan kişiler” den olması gerekmektedir.

IV- Sonuç

Tebliğimizde ikili sosyal güvenlik anlaşması olmayan yabancı ülkelere gelen ve çalışan yabancıların ve öğrenim için gelen yabancı öğrencilerin sosyal güvenlik haklarının 5510 sayılı kanunda olabildiğince sosyal güvenceye alındığı görülmektedir.

İkili sosyal güvenlik sözleşmesi olan ülkeler içinse konunun sözleşme hükümleri ile düzenlendiği görülmektedir. Tüm bu hukuki düzenlemelerin en önemli etkisi ülkeler arasında hizmet dolaşımının sağlam temeller üzerine oturmasına imkân sağlamasıdır.

Karşılıklı eğitim ve kültürel ilişkilerinde gelişmesinde belki de en önemli etken bu konuda faaliyet gösterecek kişilere gittiği ülkede sağlanacak olan sosyal güvenlik imkânlarıdır. Bir başka ifadeyle; hem çalışma ilişkileri hem de eğitim ve öğretim ilişkileri bir defalık olmayıp belli bir süreci gerektirdiği için ilgili söz konusu süreçte ortaya çıkabilecek sosyal güvenlik risklerinin karşılanması söz konusu ilişkilerin gelişiminde en önemli etkeni oluşturmaktadır.